

UNIVERZITET BEZ OGRADA

Jedan, od svakako najznačajnijih socijalno-kulturnih pokreta, kada je u pitanju obrazovanje, u istoriji ljudske zajednice predstavljalo je nastojanje da se širokim masama stanovništva omogući pristup obrazovanju. (Upućeniji znaju, nema sumnje, da je ovaj socijalno-kulturni pokret nazvan obrazovanjem odraslih). No, na stvarnu potrebu organizovanog i promišljenog obrazovanja odraslih trebalo je sačekati „nivo” razvoja društveno-ekonomskih, obrazovno-kulturnih i političkih prilika dostignutih tek u 19. veku. U dužem vremenskom periodu sazrelo je shvatanje o neophodnosti da se naučna dostignuća „nude” (iznose) pred širok krug odraslog stanovništva. Drugim rečima, sticajem objektivnih nužnosti javila se potreba permanentne „popularizacije nauke kao društvene institucije i sredstva koje doprinosi obezbeđenju razvoja ljudskog duha kao instrumenta progresivnog menjanja pojedinca i društva”.

Ovakva i slična shvatanja uloge i funkcije nauke, izazvana pre svega pojavom industrijske revolucije, najpotpunije su, kao što je poznato, došla do izražaja u pokretu engleskih univerziteta, tokom prošlog i ovog stoljeća, na širenju i popularisanju nauke i „izvan univerzitetskih zidova”, među odraslo stanovništvo. Takvom cilju najbolje je služila (a tako i nastala) univerzitetska institucija poznata pod imenom „univerzitetska ekstenza” (prošireni univerzitet).

Ostvarivanje neposrednog uticaja univerziteta na obrazovanje odraslih 60-tih godina prošlog veka u Engleskoj bilo je toliko osetno u praksi da se, s pravom, u toj aktivnosti mogu i moraju tražiti i nalaziti koreni savremenog andragoškog sistema obrazovanja u Engleskoj. No, iako je ovaj pokret engleskih univerziteta bio vezan za rad „slavnog profesora Univerziteta u Cambridgu — *Jamesa Stuarta*, ipak je ova vrsta angažovanja univerziteta zasnovana na mnogo starijem... pokretu”.

Ali, ono što bi se moglo označiti „novijom istorijom obrazovanja odraslih uopšte (u svetu i

kod nas)", piše R. Bulatović (1980) „je, izgleda, pretežno istorija institucionalnog pozajmljivanja, nasleđivanja ili preuzimanja, aklimatizacije ili prilagođavanja prilikama nove sredine i razrađivanja prihvaćenih ideja pokreta engleskih univerziteta i pokreta za obrazovanje odraslih skandinavskih zemalja". Taj idejni eho (oba pomenuta pokreta) je u manjoj ili većoj meri ostavio primetan trag na teoriju i praksu obrazovanja odraslih u našoj zemlji. Na ideju za osnivanje kao i na samu organizaciju *Pučkog sveučilišta u Zagrebu* i *Kolarčevog narodnog univerziteta u Beogradu*, posredno ili neposredno, najdominantniji uticaj ostvario je engleski demokratski pokret za „proširenje" univerziteta (Univerzity Extension Movement).

Dr Ranko N. Bulatović, u svojoj knjizi *UNIVERZITET ZA SVE*, sa podnaslovom *O uticaju engleske univerzitetske ekstenze na slične oblike obrazovanja odraslih kod nas do drugog svetskog rata* (Beograd, 1980, 148. strana, IŠRO Privredno finansijski vodič), odlučio se za obiman i osetljiv posao da pokuša pokazati uticaj jednog od velikih andragoških sistema obrazovanja odraslih (čija je još uvek dominantna karakteristika univerzitetska ekstenza) na slične oblike organizacije i rada u obrazovanju odraslih na našem tlu u prošlosti i danas.

Početak i put rada na ovoj studiji, koji je Bulatović primenio, ne može se u svojoj originalnosti dovesti u pitanje. Jer, za iole potpunije shvatanje i razumevanje savremene jugoslovenske andragoške teorije i prakse sasvim je ispravno polazište (i nastojanje) da se pokret engleske univerzitetske ekstenze dovede u (uzročno-posledičnu) vezu sa radom Zagrebačkog i Beogradskog univerziteta u to vreme. Bulatović, je stoga, na primeru institucija za obrazovanje odraslih ovih dvaju univerziteta — Pučkog sveučilišta u Zagrebu i Kolarčevog narodnog univerziteta u Beogradu pokušao proveriti, da li je uticaj pokreta engleske univerzitetske ekstenze „na zamisao, postanak i rad tih ustanova bio takav i toliko osetan da je ovim dao neke bitne karakteristike koje dopuštaju da se o njima govori kao o manje ili više specifičnim oblicima ekstenzi matičnih univerziteta". Ovakav način „proučavanja pojava", ne samo da je nužan, već je i nezaobilazan. Jer, za potpunije shvatanje i razumevanje savremene jugoslovenske andragoške teorije i neposredne prakse neophodno je njene začetke, uzroke i pravce tražiti u prošlosti obrazovanja odraslih. Ali ne samo u vlastitoj andragoškoj aktivnosti, već i u istoriji opštih andragoških ideja i strujanja, oblika i organizacijskih rešenja drugih naroda i zemalja.

Istorijsko-komparativnim pristupom, koristeći istraživanje eksplorativnog tipa, dr R. Bulatović nastoji utvrditi sledeće: (1) da li su Pučko

sveučilište i Kolarčev narodni univerzitet „nastali pod uticajem i tragom engleskog univerzitetskog pokreta”, (2) da li su „inicirani, prihvaćeni i razvijani od strane profesora univerziteta u Zagrebu i Beogradu” i (3) da li su „poprimili bitna idejno-koncepcijska, andragoška i didaktičko-metodička obeležja tipične engleske univerzitetske ekstenze”.

Knjiga ima sledeće delove: *Pristup problemu istraživanja: teorijsko-hipotetički okvir i neke metodološke dileme; Univerzitetska ekstenza: zamisao i rani razvoj; Uticaj univerzitetske ekstenze na pojavu i razvoj sličnih oblika obrazovanja odraslih kod nas; Pučko sveučilište kao oblik univerzitetske ekstenze; Kolarčev narodni univerzitet kao oblik univerzitetske ekstenze i Na kraju.* (Preko 190 bibliografskih jedinica na srpskohrvatskom, engleskom, ruskom, nemačkom i francuskom jeziku, takođe, čine jednu od vrednosti ove, po svemu zanimljive, knjige).

Posle uvodnog dela, R. Bulatović raspravlja o univerzitetskoj ekstenzi — njenoj zamisli i razvoju. Ovo, svakako, predstavlja do sada najpotpuniju analizu i ocenu ovih oblika obrazovanja odraslih nastalih u Engleskoj u 19. veku na našem jeziku. Autor, posle iscrpne analize, konstatuje da je razvoj obrazovanja odraslih u Engleskoj od samog početka bio povezan sa radom univerziteta. Nastojanje da se izvrši nužna reforma univerziteta sredinom prošlog veka u Engleskoj, da se istinski demokratizuje univerzitetsko (visokoškolsko) obrazovanje, da se odraslima učine dostupnim i ona znanja koja se stiču na univerzitetu, autor dovodi, sasvim opravdano, u direktnu vezu sa pojavom i postankom univerzitetske ekstenze kao posebnog ali i specifičnog oblika obrazovanja odraslih. (Naravno, ovde su i kritički ocenjena neka ranija i novija shvatanja o ulozi univerziteta u obrazovanju odraslih). „Taj prošireni obrazovni rad (redovnih) univerziteta organizovan izvan okvira i 'zidova' (Extra-Mural) univerziteta i redovnog rada sa studentima dao je tim engleskim visokoškolskim ustanovama... posebna obeležja sa pojedinačnim varijacijama”. Već od prvih kurseva, koji su označili početak rada univerzitetske ekstenze, su se razvila „uglavnom tri oblika intenzifikacije tog rada, koji su postali njegove bitne karakteristike: (1) tzv. syllabus, (2) pismeni rad i (3) diskusije”. Na taj način, univerziteti Engleske su preuzeli, konstatuje autor, neku vrstu javne odgovornosti za oblike obrazovnog rada sa odraslima. Didaktičko-metodičke osnove ovog rada su bile zasnovane na saznanju da postoje dve vrste ili grupe mogućih interesenata: (1) tip slušaoca popularnih predavanja koji bi se mogao nazvati „publikom” u kojoj obično ima (2) grupa spremnih da se više posvete obrazovanju i učenju koja se može naz-

vati „jezgrom studenata”. Iz univerzitetske ekstenze razvili su se *tutorijalni tečajevi* u tesnoj vezi sa radničkim pokretom i njegovom prosvetnom asocijacijom (W. E. A.), čije sličnosti i razlike Bulatović, takođe, analizira.

Engleska univerzitetska ekstenza (i skandinavski pokret za obrazovanje odraslih), kada je u pitanju *institucionalna osnova obrazovanja odraslih kod nas*, ostavili su primetan trag. Praksa obrazovanja odraslih na našem tlu ima, takođe, „posledice” ovih uticaja, zaključuje Bulatović. Međutim, uticaj engleske univerzitetske ekstenze najpotpunije se ogleda u radu Pučkog sveučilišta u Zagrebu i Kolarčevog narodnog univerziteta u Beogradu. Protagonista uvođenja univerzitetske ekstenze kao vida obrazovanja odraslih na Zagrebačkom univerzitetu bio je A. Bazala, sa čijim filozofskim pogledima, a posebno pogledima na obrazovanje odraslih, i neposrednim (praktičnim) radom autor nas iscrpno upoznaje. Pučko sveučilište je bilo pod upravom Zagrebačkog univerziteta, a organizovano je na principima tipične engleske univerzitetske ekstenze. Autor zaključuje da je Pučko sveučilište u Zagrebu „delilo” sudbinu engleskih univerzitetskih ekstenzi u nastojanjima da radničkoj klasi učini dostupnim „znanje i nauku”. Pojavljuju se „putujući predavači” Pučkog sveučilišta, koji su držali predavanja u unutrašnjosti, po sličnim principima i metodama rada kao što je rađeno i u engleskim univerzitetskim ekstenzama. (Autor nam, takođe, skreće pažnju i na proces stvaranja „gimnazijskih ekstenzi” kod nas, iz kojih kasnije „izrastaju” narodni univerziteti. Slične pojave se, takođe, registruju u Engleskoj gde, umesto narodnih univerziteta, nastaju koleđi i druge, njima slične, obrazovne institucije).

O Kolarčevom narodnom univerzitetu u Beogradu — koji je nastao u trenucima „...kada nauka više nije mogla da ostane zatvorena u univerzitetske kabinete, laboratorije i slušaonice, nego je morala da, u popularnom vidu, postane u svojim najnovijim dostignućima pristupna širem krugu zainteresovanih, a da to ipak ne bude prepušteno slučaju, nego da bude predstavljena sa izvesnom sistematičnošću i naročito sa organizovanom stvarnošću” — teško se, sasvim opravdano ističe autor, kao i za svaki istorijsko-kulturni događaj može dati konačna ocena sve dotle dok se ne ostvare i „posledice” koje je prouzrokovao. No, kako ova institucija za obrazovanje odraslih i danas aktivno deluje „posledica” je bilo, ima ih, i biće ih. Pojava ove institucije za obrazovanje odraslih, po rečima autora, „predstavlja zaista redak trenutak u razvitku obrazovanja odraslih u nas...”. Kolarčev narodni univerzitet je, svakako, institucija sa neobično plodnim kulturno-prosvetnim rezultatima. Po organizacionoj, programskoj, andragoško-didak-

tičko-metodičkoj osnovi Kolarčev narodni univerzitet je sličan, imao je i ima karakteristike univerzitetske ekstenze engleskog tipa. Već u samom početku, prilikom osnivanja, što Bulatović argumentovano dokazuje, u ovoj ustanovi za obrazovanje odraslih trebalo je raditi na: popularisanju nauke, dopuni modernog univerziteta, sistematskim predavanjima pojedinih nauka, sistematskim kursevima kojima se prelazio ceo predmet; (radi se o kraćim kursovima), prenošenju već utvrđenih činilaca slušaocima bez obraćanja njihove pažnje na otvorena i sporna pitanja; na držanju predavanja (preko organizovane mreže u unutrašnjosti); na tome da predavači budu profesori Beogradskog ali i drugih univerziteta, kao i drugi ljudi „od nauke” da predavanja budu što je moguće više i popularna ali na naučnom nivou itd. U ovoj ustanovi svi oni koji su zainteresovani (bez obzira na vrstu posla, godine starosti i sl.) mogu i treba da steknu „makar i najopštija znanja ili da se obaveste o najnovijim tekovinama naše i svetske nauke”. „...Kolarčev narodni univerzitet će postati zaista velika nacionalna (narodna) škola za odrasle, stalni propagator i popularizator naučnih znanja, njihove primene u životu i pravih pogleda na umetnost i primenjene veštine”.

Zgrada koju i danas poznajemo, otvorila je svoja vrata 19. oktobra 1932. godine „kako za one koji imaju šta da kažu o nauci i umetnosti, tako i za one kojima se oni obraćaju...”. Dakle, od samog početka se nastojalo da Kolarčev narodni univerzitet bude usmeren na plansku i sistematsku andragošku aktivnost u svojoj veoma širokoj obrazovnoj, kulturnoj i društvenoj ulozi. Tako Kolarčev narodni univerzitet je postao istinska tločina Beogradskog univerziteta, tj. njegovom ekstenzom sa svim njenim nužnim i opštim karakteristikama.

R. Bulatović analizira, dalje, rad Kolarčevog narodnog univerziteta s ciljem da ukaže na one karakteristike „kojima se odlikuju univerzitetske ekstenze uopšte, i ova institucija, kao specifičan vid ekstenze Univerziteta u Beogradu, posebno”. Na početku se ističe da „već po svojoj nameni, po onome kako je zamišljen i kako je počeo da radi (a ta obeležja je uglavnom sačuvao i do danas) — ima karakter, skoro tipične univerzitetske ekstenze”. Tome u prilog govore najviše i najpre andragoško-metodičke osnove rada ove institucije za obrazovanje odraslih. Na ovo su, svakako, već od samog početka uticale i ideje profesora Beogradskog univerziteta koji su bili spremni „na prihvatanje progresivnih pokreta većine evropskih univerzitetskih centara, prevladavanja obrazovnog akademizma, prihvatili su i razvili ideju da institucionalna osnova njihovog „Extra-Mural” rada bude Kolarčev narodni univerzitet”. „Učiniti akademska znanja dostupnim onima kojima za to ne treba drugo

(prethodno) obrazovanje, ili bilo kakve više kvalifikacije osim ljubavi prema znanju i osećanja njegove vrednosti, čini suštinu smisla univerzitetskih ekstenzi u svim zemljama gde su se one pojavile. Otuda zasnovan na ideji — razbijanju univerzitetske izolacije — Kolarčev narodni univerzitet je zamišljen kao poseban oblik univerzitetske ekstenze Beogradskog univerziteta". Kao glavni zadatak Kolarčevog narodnog univerziteta istaknuto je „širenje naučnih znanja i naučnih shvatanja pojava u svetu (slobodna popularna katedra nauke)".

Veran svojoj programskoj zasnovanosti, ozakonjenoj u „Uredbi o Narodnom univerzitetu Ilije M. Kolarca", „... stvarajući slobodne katedre i laboratorije za negovanje nauke uopšte i saopštavanje radova i pronalazaka domaćih i stranih naučnih radnika o velikim pitanjima koja zanimaju sadašnjicu... radeći kao matica malih narodnih univerziteta koji najšire popularišu znanja i umenja, u narodu, u varoši i na selu...", odgovara zamisli svake univerzitetske ekstenze „jer svaka od njih želi da posluži i nauci i prosvetavanju narodnih masa". „Vredna pažnje je i činjenica da je Kolarčev narodni univerzitet... vodio podjednaku brigu i o onim programima kojima se, po pravilu, nije odazivao veliki broj slušalaca. Time je zaista pružena prilika svima, koji samo imaju ljubavi prema nekoj grani nauke da shvate celinu njenih bitnih sadržaja; a onima, pak, koji ne žele, ili iz bilo kojih razloga ne mogu da se bave naukom data je mogućnost da budu, iz prvih izvora, u pristupačnom obliku obavješteni". Mislimo (ističe autor, a mi se u potpunosti slažemo s tim) da nema ekstenze bilo kojeg univerziteta koja je imala, ili ima, višeg cilja od ovog.

Niti postoji, niti je postojala opasnost da Kolarčev narodni univerzitet „ugrozi" Beogradski univerzitet (kao najvišu naučnu i nastavnu ustanovu čija je on ekstenza) koji, kao i svaki univerzitet intenzivira studije sužavanjem njihovog polja, a „opšteobrazovne i srednje stručne škole pružaju znanja bez šireg interdisciplinarnog pristupa i objašnjenja uzročno-posledičnih veza i odnosa". Kolarčev narodni univerzitet pruža neograničenom krugu slušalaca priliku i podsticaj za dublje razumevanje, shvatanje i poznavanje pojava i stvari na tako univerzalnim sadržajima, te popunjava naznačenu obrazovnu prazninu stanovnika, pre svega Beograda i njegovih predgrađa. Da bi ovo bio u stanju, opravdano ističe Bulatović, bilo je nužno sagledavanje i praćenje savremenih tendencija i pojava teorije i prakse organizovanog i sistematskog obrazovanja odraslih.

No, dinamičnost oblika i fleksibilnost načina strukturiranja programa očekivana je karakteristika svih ustanova koje pretenduju, s jedne strane, na praćenje naučnog stvaralaštva koje po

svojoj prirodi ne trpi stagnacije i, s druge strane, na održavanje kontakata sa onima čijoj naučnoj radoznalosti treba udovoljiti. „Univerzitetske ekstenze su u tom pravcu otišle ispred svojih matrica — univerziteta. Idući, u tom pogledu, u korak sa svetskom teorijom i praksom u radu klasičnih univerzitetskih ekstenzi, Kolarčev narodni univerzitet se rukovodio pravilom da uz specifičnu organizaciju predavanja pruži što potpuniju predstavu o svemu onome što privlači pažnju njegovih slušalaca”.

Kolarčev narodni univerzitet nije bio, i nije, samo puki informator o postignućima na polju nauke i umetnosti, ili samo neka vrsta transmissionog centra u popularisanju znanja i umetnosti „već nastoji da svoje polaznike stvarno osposobljava za postizanje veće uspešnosti u sferama rada, društvenog upravljanja, socijalno-kulturnog života i slobodnog vremena, jer je svakodnevni život tražio od njih rešavanje problema... katkada primarnog egzistencijalnog značaja, za koje često nisu bili spremni”. Ovo je bilo i nužno jer u to vreme na „samom univerzitetu” nije bilo organizacije vanrednih predavanja — tzv. Univerzitetske ekstenzije „koja je danas u širokoj primeni u mnogim zemljama”. Na Kolarčevom narodnom univerzitetu su, takođe, držani seminari za rukovodioce narodnih univerziteta na selima, organizovani na internatskom principu. To je, u nas, prvi pokušaj organizovanog i sistematskog rada na usavršavanju andragoškog kadra. Ovo je još jedna od karakteristika univerzitetske tipične ekstenze.

Paralelno sa radom na prosvetno-kulturnom podizanju stanovništva grada Beograda, u skladu sa osnovnom idejom vodiljom — razbijanja predrasuda o nauci i obrazovanju za neznatnu manjinu „dostojnu plodova kulture” — Kolarčev narodni univerzitet je u svoj program stavio, kao jednu od svojih prvih dužnosti, stupanje u kontakt sa svim drugim ustanovama slične vrste po većim ili manjim gradovima i selima zemlje. Tako je Kolarčev narodni univerzitet postao „neka vrsta duhovne centrale koja je u stalnom kontaktu sa svojim podružnicama nudeći predavače, preporučujući predavanja, dajući savete u praktičnom radu, stavljajući im na ruku iskustva koja su drugde stečena i sl.”. U osnovi ove težnje, kako to Bulatović s pravom ističe, leži ubeđenje „da se narod može uzdignuti naukom, tj. da nauke 'čast i slavu čine’”. I po ovome pristupu Kolarčev narodni univerzitet je nosio obeležja tipične univerzitetske ekstenze „ondašnje Evrope”. Tome u prilog govore, kako uža andragoško-didaktička i metodička načela prenošenja duha nauke među ljude, tako i racionalističko-empirijski odnos prema stvarnosti. Živa sugestivna reč, (koja oduševljava i podstiče) je osnovno sredstvo kojim se odlikuju sve univerzitetske ekstenze, i danas se neguje u radu Ko-

larčevog narodnog univerziteta. (Zahvaljujući savremenim, pre svega, tehničkim sredstvima ova „dominantna” metoda se kombinuje sa njima, ali osnova ostaje ista.) Nadalje, dominantnost broja univerzitetskih profesora uopšte, a profesora Beogradskog univerziteta posebno, u strukturi predavača Kolarčevog narodnog univerziteta je, takođe, jedan od značajnih momenata koji ovu instituciju za obrazovanje odraslih karakterišu kao univerzitetsku ekstenzu uopšte, i ekstenzu Beogradskog univerziteta — posebno, jer nastavnici klasičnih univerzitetskih ekstenzi su, uglavnom, univerzitetski profesori — između ostalog „i zato da bi održavali duhovnu vezu između naroda i univerziteta”. Iz ovih, a i nekih drugih razloga „Kolarčev narodni univerzitet je postao... ne samo sastavni deo kulturnog života Beograda nego jedna od njegovih poluga”.

I na kraju treba reći i to da kod nas još uvek ne postoji potpuni pregled istorije obrazovanja odraslih, kao ni ocena rada kulturno-obrazovnih institucija koje su delovale i deluju i imaju svoje mesto u našem kulturnom životu. „...nekoliko manjih zasebnih rasprava, više (uvodnih) prikaza 'istorijskih dimenzija' pojedinih savremenih problema, par teza i prilično velik broj članaka objavljenih u stručnim časopisima (manje listovima) je daleko od toga da pokrije — glavna, inače veoma bogata i... gotovo po pravilu malo dotaknuta — 'istorijsko-andragoška nalazišta'”. S toga knjiga Ranka N. Bulatovića je više nego dobrodošla svima onima koji se na bilo koji način interesuju za istoriju i probleme obrazovanja odraslih u našim sredinama. Traganje za odgovorom na pitanje (koje je i na početku postavljeno) da li su se Pučko sveučilište u Zagrebu i Kolarčev narodni univerzitet u Beogradu, kao svojevrstne ustanove za obrazovanje odraslih, pojavile, delovale i razvijale pod (posrednim ili neposrednim ali u svakom slučaju dominantnim) uticajem koncepcije i organizacije engleske univerzitetske ekstenze, uspelo je u osnovi, a samim tim i autorova osnovna očekivanja su bila opravdana i, potom, ostvarena.